

Piotr Wiśniewski

"Psallite Domino. O kulturze muzycznej w tradycji franciszkańskiej", red. Stanisław Celestyn Napiórkowski, Stanisław Cieślak, Niepokalanów 2010 : [recenzja]

Studia Elbląskie 14, 493-501

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Psallite Domino. O kulturze muzycznej w tradycji franciszkańskiej, red. Stanisław Celestyn Napiórkowski, Stanisław Cieślak, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów Niepokalanów 2010, ss. 624, ISBN 978-83-7766-003-4.

Tradycja łagiewnickich sympozjów związanych z działalnością franciszkańską ma już swoją historię. Ich owocem są różnego rodzaju publikacje dokumentujące podejmowaną za każdym razem problematykę. Ostatnią z nich jest praca zbiorowa „*Psallite Domino. O kulturze muzycznej w tradycji franciszkańskiej*”, prezentująca naukowy dyskurs oraz bogaty dorobek artystyczny muzycznej tradycji franciszkańskiej. Lektura zamieszczonych w monografii referatów naukowych, jak również sprawozdań z minionej i bieżącej działalności muzycznej wielu zespołów wokalnych i instrumentalnych dowodzi, iż głównym źródłem inspiracji jest fascynacja osobą św. Franciszka, którego umiłowanie śpiewu zapoczątkowało bogatą tradycję artystyczną w Zakonie. Franciszkanie, jako spadkobiercy duchowości i misji Świętego, starają się w różny sposób podejmować i realizować zobowiązanie do szerokiej i odpowiedzialnej adaptacji współczesnej muzyki na potrzeby ewangelizacji. Prezentowana książka pokazuje wielość podejmowanych różnych inicjatyw naukowych, a zwłaszcza artystycznych w tym zakresie.

Treść: Wykaz skrótów, s. 5–9; NAPIÓRKOWSKI Stanisław Celestyn, *Psallite Domino! Wprowadzenie w tematykę sympozjum*, s. 11–12; PRZETCHOWSKI Artur, *Śpiew św. Franciszka według wczesnych źródeł franciszkańskich*, s. 15–104; SIEKIERKA Iwo Hubert, *Śpiewy oficjum w pierwszym wieku istnienia Zakonu Franciszkańskiego w świetle najstarszych manuskryptów*, s. 105–118; MAGRINO Giuseppe, *Franciszkanie Konwentualni i muzyka (Zagubione nuty w historii)*, s. 121–164; MAGRINO Giuseppe, *Muzyka w Bazylice Św. Franciszka w Asyżu i szkoła muzyki ojca Martiniego w Bolonii*, s. 165–176; PAROL Ryszard, *Aleksander Borroni – muzyk franciszkański*, s. 177–192; SOCZEWKA Roman Aleksander, *Bohuslav Matěj Černohorský – czeski franciszkanin, kompozytor, organista i poeta łaciński*, s. 193–199; FIGIEL Ryszard, *Wpływ potrydenckiej reformy chorału gregoriańskiego na graduał franciszkański z 1622 roku*, s. 203–217; BĄK Fulgencjusz, *Wkład franciszkanów do twórczości gregoriańskiej w Polsce*, s. 219–223; PAROL Ryszard, *Życie i działalność ojca Floriana Michała Koziury franciszkanina*, s. 225–246; KOZIURA Florian M., *Dzieje szkoły muzyki gregoriańskiej w Solesmes*, s. 247–304; KOZIURA Florian M., *Opowieść o tym, quo modo pieśń anielska na ten ziemski padół się dostała*, s. 305–308; KOZIURA Florian M., *Potęga muzyki*, s. 309–320; NAPIÓRKOWSKI Stanisław Celestyn, *Rogieriusz Wincenty Szmidt OFMConv*, s. 321–322; SZMIDT Wincenty Rogieriusz, *Fakty i dokumenty mojej*

działalności artystycznej, s. 323–336; JACHEĆ Wiktor Stanisław, *Moja twórczość muzyczna*, s. 337–347; SOCZEWKA Roman Aleksander, *Brat Pankracy Wincenty Wnuczyński franciszkanin i budowniczy organów*, s. 349–351; PAWLAK Ireneusz, *Śpiewnik kalwaryjski cenny wkład polskich franciszkanów w rozwój muzycznej kultury Kościoła*, s. 353–360; KANIA Jacek, *Życie muzyczne w krakowskim klasztorze Ojców Franciszkanów w latach 1908–1966*, s. 361–448; WIŚNIEWSKI Jacek Janusz, *Dzieje muzyki w Niepokalanowie*, s. 449–517; WÓJTOWICZ Jacek, *Festiwal muzyki organowej i kameralnej Muzyka Młodych u Franciszkanów. Kontynuacja muzycznej tradycji kulturotwórczej zakonu franciszkanów*, s. 519–528; TRAWIŃSKI Tomasz, *Zespół muzyczny Fioretti z WSD Ojców Franciszkanów w Krakowie*, s. 529–535; DOPIERALSKI Marek, *Franciszkańskie Centrum Kultury w Gdyni*, s. 539–543; BARTOSZAK Ludwik, *Chóry, zespoły gitarowe i orkiestry dęte przy kościołach franciszkańskich*, s. 545–552; BARAN Czesław Cezar, *Poświęcenie organów w Gdańsku 11 grudnia 1960 roku*, s. 553–560; ŁOŃSKI Łukasz M., *Orkiestry w Gdyni, Elblągu, Koszalinie*, s. 559–560; KRYSA Wiktoryn Jacek, *Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Leżajsku*, s. 561–562; WARCHOŁ Paweł, *Muzyka i śpiew w kościele w Łodzi Łagiewnikach*, s. 563–565; KLESZCZ Piotr, *Mały Chór Wielkich Serc*, s. 567–570; SAŚIADEK Andrzej, *Rozśpiewana parafia niepokalanowska*, s. 571–573; OLBORSKI Karol, *Psallite Domino w Łagiewnikach*, s. 575–580; Indeks nazwisk, s. 581–611.

Publikacja składa się z czterech działów tematycznych, w których zamieszczono odpowiadające każdemu z nich referaty.

Dział pierwszy, „Śpiewający święty Franciszek”, zawiera dwa artykuły. Pierwszy, autorstwa A. Przechowskiego, „Śpiew św. Franciszka według *Wczesnych źródeł franciszkańskich*”, przedstawia portret św. Franciszka z Asyżu jako trubadura w świetle wybranych tekstów źródłowych (XIII-wieczne hagiografie) na tle kultury muzycznej prowansalskich pieśniarzy z epoki klasycznego średniowiecza. Autor opracowania przedmiotem swoich studiów uczynił okoliczności towarzyszące śpiewom św. Franciszka, genezę, formę i treść jego pieśni oraz ich pokrewieństwo z utworami trubadurów. Podjął się on także próby uporządkowania pokażnej liczby źródłowych relacji o śpiewie Świętego. W wyniku przeprowadzonych badań sformułował kilka ważnych wniosków, m.in. dowodzi, iż życie Franciszka przeniknięte było śpiewem. Potwierdzeniem tego są wzmianki w *Zbiorze asyjskim*, *Zwierciadle doskonałości*, *Życiorysach* św. Bonawentury, czy *Relacji trzech towarzyszy i Anonima z Perugii*. Przechowski charakteryzując śpiew Franciszka podkreśla jego wrażliwość muzyczną. Stwierdza, iż jego głos był czysty, jasny i wyraźny; śpiewał najczęściej bez akompaniamentu. W artykule wskazano również charakterystyczne rysy duchowości Świętego: chrystocentryzm, minoritas, miłość do stworzenia, doskonała radość duchowa, posłuszeństwo Duchowi Świętemu, rycerska cześć dla NMP, cierpienie, braterstwo, duch pokuty i ekspiacji oraz apostołstwo pokoju. W konkluzji Autor dowodzi, iż przedstawianie Franciszka jako śpiewającego i beztróskiego „Bożego wesołka” jest grubo nieadekwatne z realnym portretem Biedaczyny z Asyżu. W świetle wnikliwych studiów źródłowych okazuje się, iż śpiew Świętego pozostaje istotnym elementem jego osobowości. Artykuł zadaje zatem kłom wszelkim próbom nieprawdziwego i słyconego przedstawiania osoby śpiewającego Franciszka.

Autor, opierając się na XIII-wiecznych biografiach Franciszka, kreuje autentyczny portret Świętego, którego życie trwale splecione było z muzyką.

Drugi z artykułów, I.H. Siekierki, „Śpiewy oficjum w pierwszym wieku istnienia zakonu franciszkańskiego w świetle najstarszych manuskryptów” traktuje o śpiewach oficjum w czasach św. Franciszka. Autor prezentuje trzy rękopiśmienne księgi franciszkańskie z XIII wieku, dwa brewiarze i antyfonarz: *Kodeks 12° Cmm I* z Biblioteki Klasztornej w Monachium, *Kodeks 8737* z Watykańskiej Biblioteki Apostolskiej oraz *Kodeks nr 5* z Archiwum Świętego Rufina w Asyżu. Podjęte studium koncentruje się zasadniczo na notacji muzycznej. Siekierka szczegółowo opisuje formy graficzne poszczególnych neum każdego z manuskryptów oraz zwraca uwagę na ich wydzwięk artykulacyjny. W konkluzji podkreślone zostały cechy wspólne dla wszystkich trzech źródeł oraz pewne odrębności. Szkoda, iż Autor nie wskazał choćby jednym zdaniem na układ poszczególnych godzin brewiarzowych, co dałoby przynajmniej ogólne wyobrażenie o strukturze oficjum.

Dział drugi, „Muzyka Franciszkanów”, obejmuje cztery artykuły. W pierwszym z nich, „Franciszkanie Konwentualni i muzyka (Zagubione nuty w historii)” autorstwa G. Magrino, podjęto różne kwestie. Najpierw podkreślony został wielowiekowy wkład Franciszkanów do muzyki ze wskazaniem, iż „żaden inny Zakon nie posiada takiego zastępu ważnych kompozytorów, wykonawców, teoretyków i muzycznych myślicieli”. Autor przypomina przede wszystkim fakt, iż to za sprawą Braci Mniejszych gruntownie została zreformowana liturgia i śpiew rzymski. Dzięki ich autorytetowi papież Mikołaj III nakazał anulować odmienne od franciszkańskich dotychczasowe graduały, antyfonarze i mszały. W dalszej części Magrino przybliży okoliczności powstania oficjum rymowanego o św. Franciszku i o św. Antonim. Wskazuje przede wszystkim na osobę Juliana ze Spiry, który ze względu na swój talent muzyczny został zobowiązany do zredagowania obydwu historii. Najwięcej uwagi poświęcono franciszkańskiemu kapelom muzycznym, których początki w Padwie sięgają XV wieku. Autor w sposób chronologiczny, począwszy od XIX aż do XX stulecia, wymienia nazwiska ogółem 129 muzyków: mistrzów kapel, kompozytorów, teoretyków i organistów, w tym jednego Polaka (Bonawenturę z Polski zw. Pollono), podając w miarę możliwości krótką charakterystykę ich działalności.

G. Magrino jest także autorem drugiego artykułu w tej części monografii, zatytułowanego „Muzyka w bazylice św. Franciszka w Asyżu i szkoła muzyki ojca Martiniego w Bolonii”. W pierwszej części swojej wypowiedzi Autor mówi o szkole muzycznej powstałej w bazylice św. Franciszka w Asyżu, w której działało wielu wybitnych artystów zakonnych. Pozostawili oni pokaźny zbiór kompozycji złożony z rękopisów i dzieł drukowanych. Magrino wskazuje przede wszystkim na msze, antyfony, hymny, sekwencje, responsoria, kantaty moralizatorskie i akademickie, oratoria oraz kompozycje instrumentalne wykorzystywane podczas uroczystych liturgii w bazylice. Podkreśla także, iż zasoby archiwalne ukazują dobre przygotowanie muzyczne braci.

Najbardziej cennym wkładem opracowania jest ukazanie osoby i działalności najwybitniejszego teoretyka muzyki i kompozytora Zakonu, o. Giambattisty Martiniego (1706–1784). Autor zapoznaje czytelnika z jego życiorysem, wymieniając zasługi Martiniego kolejno jako: kompozytora (ponad 700 dzieł sakralnej muzyki chóralnej, nieszpory, nokturny, hymny, sekwencje, antyfony, litanie, motety, kanta-

ty, litanie, duety, symfonie, koncerty, interludia, sonaty, kanony), historyka muzyki, teoretyka i nauczyciela. Ukazując jego ogromną spuściznę Magrino apeluje, by dołożyć wszelkich starań mających na celu kultywowanie twórczości tego wybitnego artysty. Artykuł dostarcza wielu cennych informacji na temat życia i działalności Martiniego, wydobywa na światło dzienne niezwykle bogatą jego działalność artystyczną i naukową.

Kolejny z artykułów tej części publikacji autorstwa R. Parola, „Aleksander Borroni – muzyk franciszkański”, dotyczy innego franciszkańskiego muzyka, Aleksandra Borroniego, kompozytora, organisty, nauczyciela, mistrza i dyrygenta kapel muzycznych. Autor zwraca uwagę na głęboką pobożność maryjną Borroniego, która wywarła znaczący wpływ także na jego twórczość muzyczną. Szczególną sławę zapewniła mu kompozycja pt. „Tota pulchra” na 4-głosowy chór i organy, napisana z okazji jubileuszu 600-lecia przeniesienia Świętego Domku Loretańskiego. Zdaniem Parola utwór ten jest niezbitym dowodem umiejętności muzycznych Borroniego, który „rozmodlony i zapatrzonej w nieskończoność słyszał we franciszkańskiej pokorze głósy natury i objaśniał je językiem wysublimowanych nut”. Ogółem jest on kompozytorem ponad 400 dzieł o różnych rozmiarach, składzie wykonawczym i treści.

Ostatni z zamieszczonych referatów tej części poświęcony jest czeskiemu kompozytorowi, Bohuslavowi Matějowi Černohorskýemu, „Bohuslav Matěj Černohorský – czeski franciszkanin, kompozytor, organista i poeta łaciński”. R.A. Soczewka we wstępie dzieli się okolicznościami odkrycia czeskiego kompozytora, następnie przedstawia jego *curriculum vitae* ze szczególnym uwzględnieniem jego drogi i twórczości muzycznej. Poza tym dowiadujemy się, iż Černohorský pisał także łacińską poezję, był znawcą łaciny, kultury i literatury antycznej. Opracowanie to należy uznać za cenne także i z tego powodu, że Autor wywodzi wszystkie fakty wyłącznie ze źródeł rękopiśmiennych biblioteki Sacro Convento w Asyżu.

Trzeci z działów monografii, zatytułowany „Muzykujący franciszkanie w Polsce”, otwiera artykuł R. Figla, pt. „Wpływ potrydenckiej reformy chóralu gregoriańskiego na graduał franciszkański z 1622 roku (AAG, sygn. Ms 230)”. Autor ukazuje wpływ potrydenckiej reformy chóralu gregoriańskiego na graduał Ms 230 z 1622 r., przechowywany w Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Celem podjętego przez Figla studium jest próba szerszego wyjaśnienia problemu potrydenckiej reformy śpiewów gregoriańskich w Polsce. Postawione przez Autora główne pytanie dotyczy tego, czy wskazana księga jest zabytkiem reformowanym, tzn. czy różni się ona od analogicznych zabytków, które powstały przed reformą oraz jaki był wpływ tej reformy na chór gregoriański w Polsce. Figiel wskazuje również na konieczność badań tzw. chóralu piotrkowskiego, który zawiera śpiewy reformowane. Podejmując to zagadnienie Autor prezentuje najpierw stan dotychczasowych badań, dalej wskazuje polskie źródła chóralu potrydenckiego i określa metodę badań. Druga część wywodu obejmuje opis zewnętrzny graduału, notację muzyczną, pochodzenie zabytku, jego przeznaczenie i użytkownicy oraz zawartość liturgiczną. W konkluzji ks. Figiel stwierdza, iż graduał Ms 230 zachowując zasadnicze ramy modalno-melodyczne melodii gregoriańskich różni się od edycji medycejskiej. Wiele jednak wspólnych cech łączących tę księgę z chóralem reformowanym pozwala uznać graduał za reformowany. Opracowanie R. Figla jest cennym wkładem w bliższe pozna-

nie zagadnień związanych z reformą śpiewów chorałowych w Polsce. Może stać się ono pomocne w określeniu profilu potrydenckiej reformy w „polskim” chorale gregoriańskim.

Równie ciekawym zagadnieniem jest opracowanie F. Bąka na temat: „Wkład franciszkanów do twórczości gregoriańskiej w Polsce”. Autor stara się udzielić odpowiedzi na pytanie, „dlaczego chorał franciszkańsko-rzymski?”, a następnie próbuje dokonać jego charakterystyki. Bąk wymienia najpierw źródła chorału franciszkańskiego, a następnie przybliża liturgiczny, muzyczny i historyczny udział Zakonu w chorale. Szczególnie zwraca uwagę na dramaty liturgiczne obecne w rękopisach franciszkańskich (procesja z palmami, *mandatum*, procesja rezurekcyjna). Podkreśla, iż ubogacającą formą dramatyzującej inscenizacji treści *Officium Divinum* jest polifoniczne ujęcie niektórych części brewiarza występujące w źródłach franciszkańskich. Przykładowo wskazuje on na nieznanne dotychczas czternastowieczne dwugłosowe lekcje pierwszego nokturnu na Boże Narodzenie z antyfonarza klarysek krakowskich do końca XIII wieku. Ponadto Autor wymienia zasługi, jakie wnieśli franciszkanie do twórczości gregoriańskiej (monodię i polifonię). Stawia też pytanie, czy franciszkanie komponowali utwory chorałowe? Udzielając pozytywnej odpowiedzi wskazuje na średniowieczny zwyczaj posługiwania się kontrafakturami. Jego zdaniem część kompozycji jest jednak oryginalna, ponieważ nie notują ich inne rękopisy. Konkluduje, iż wkład franciszkanów do twórczości gregoriańskiej w Polsce pod względem historycznym polega głównie na dostarczaniu materiałów historycznych zawartych w rękopisach. Gdy chodzi natomiast o teksty franciszkańskie pod względem treści i melodii, to stwierdza, iż trzymają się one wiernie przepisów rzymskich. Studium F. Bąka może być pomocne dla podejmowania dalszych, wnikliwych badań nad chorałem franciszkańskim.

Artykuł R. Parola „Życie i działalność ojca Floriana Koziury franciszkanina” przedstawia szczegółowy biogram o. Koziury, począwszy od dzieciństwa, poprzez czas formacji seminarystycznej, kapłaństwo, sprawowanie funkcji gwardiana w Niepokalanowie, lata wojenne i ponowny pobyt w Niepokalanowie. Autor podkreśla szereg zasług franciszkanina, wśród których nie brakuje odniesień do jego pracy związanej z muzyką, jak np. nauczanie chorału gregoriańskiego w zakonach żeńskich i szkole organistowskiej; liturgiki i śpiewu liturgicznego w Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego w Krakowie; założenie i prowadzenie chóru w Grodnie. Brał również udział w przygotowaniu programu nauczania śpiewu w seminariach franciszkańskich. Sylwetka o. F. Koziury przypomniana przez R. Parola wpisuje się zatem w bogate dziedzictwo Zakonu na polu aktywności muzycznej.

Obszernym studium są „Dzieje szkoły muzyki gregoriańskiej w Solesmes” w opracowaniu F.M. Koziury. Jest to artykuł opublikowany na podstawie maszynopisu o. Koziury. Przedstawione w nim problemy obejmują: odbudowę klasztoru w Solesmes przez Dom Prospera Guérangera; działalność Dom Josepha Pothiera i Dom Paula Jausionsa; kongres w Arezzo w 1882 roku; ogłoszenie dekretu *Romanorum pontificum* kwestionującego postanowienie kongresu w Arezzo; działalność Dom André Mocquereau i wydanie *motu proprio* Piusa X; *Editio Vaticana*; działanie komisji papieskiej oraz kwestię oznaczeń rytmicznych przy nutach gregoriańskich; uczniowie i następcy Guérangera; instytuty gregoriańskie; muzyka gregoriańska w Polsce; działalność Dom Josepha Gajarda. Jest to zatem studium historyczne

przedstawiające niestrudzoną pracę benedyktynów solesmeńskich nad chorałem gregoriańskim. W konkluzji warto zacytować jeden ze sformułowanych wniosków, który stanowi kwintesencję pracy benedyktyńskiej: „Dzięki opactwu solesmeńskiemu Kościół XX wieku w nieprzeliczonych ogniskach sztuki i pobożności, rozsianych nawet w najodleglejszych krajach misyjnych, odnalazł zagubione echo starożytnego Kościoła, aby składać Bogu w pochwalnej ofercie melodie, które – jak się wyrażają *Instituta Patrum* – nasi ojcowie przyswoili sobie od Aniołów, albo raczej otrzymali je z nieba przez kontemplację pod natchnieniem Ducha Świętego, który śpiewał w ich sercach”.

„Opowieść o tym, *quo modo* pieśń anielska na ten ziemski padół się dostała” F. Koziury jest literackim tekstem pochodzącym z St. Gallen, relacjonującym legendę o powstaniu *Exsultet*.

Dział ten zawiera jeszcze jeden tekst F. Koziury opatrzony tytułem: „Potęga muzyki”. Jest to studium historyczne mówiące o tym, w jaki sposób zrodziła się muzyka chrześcijańska, zapożyczając wiele elementów z kultury żydowskiej i greckiej. Autor podkreśla następnie dalszą jej ewolucję, począwszy od chorału gregoriańskiego, poprzez dojrzałą polifonię mistrzów szkoły rzymskiej, muzykę baroku aż po klasyków wiedeńskich. Koziura wyraża ubolewanie, iż wiele z powstałych wówczas utworów, w żaden sposób nie licujących z powagą domu Bożego, zostało włączonych do liturgii. Wskazuje również podejmowane wysiłki w celu oczyszczenia kultu od niewłaściwej muzyki. Konkludując postuluje on powoływanie chórów kościelnych oraz organizowanie różnego rodzaju kursów muzycznych, mających za zadanie dokształcać w zakresie teorii i praktyki muzycznej tych, którzy zajmują się uprawianiem muzyki liturgicznej.

W dalszej kolejności znajduje się krótka nota biograficzna Rogeriusza Wincentego Szmidta autorstwa S.C. Napiórkowskiego. Autor ogranicza się, na podstawie danych archiwalnych, jedynie do podania zdawkowych informacji o działalności muzycznej Szmidta.

Następny z opublikowanych tekstów jest autorstwa Wincentego Rogeriusza Szmidta i dotyczy jego działalności artystycznej, „Fakty i dokumenty mojej działalności artystycznej”. Franciszkanin wyróżnia trzy okresy swojej aktywności muzycznej: do pierwszego wyjazdu z Polski (1970); pobyt za granicą w latach 1970–1979 oraz działalność od 1977 roku. Dorobek artystyczny Autora obejmuje 17 płyt gramofonowych i 11 kaset magnetofonowych. Jest to rodzaj autoreferatu Szmidta ukazujący kolejne etapy jego życia do roku 1985.

Również „Moja twórczość muzyczna” Wiktora Stanisława Jachecia jest auto-prezentacją twórczości muzycznej (m.in. 3 oratoria, preludia, improwizacje organowe) ze szczególnym uwzględnieniem piosenki (ok. 300). Autor jest redaktorem dwóch śpiewników: *Śpiewnika kalwaryjskiego* i *Śpiewnika Kalwarii Zebrzydowskiej*. W zakończeniu swojej wypowiedzi Jachec dołącza wykaz ważniejszych piosenek według daty i miejsca powstania w porządku alfabetycznym powstałych w latach 1973–2006.

Tekst Romana Aleksandra Soczewki: „Brat Pankracy Wincenty Wnuczyński franciszkanin i budowniczy organów” jest wspomnieniem o bracie Pankracym ze szczególnym uwzględnieniem jego umiejętności w zakresie budowy organów. So-

czewka podkreśla jego niezwykle zmysł i zdolności jako majsterkowicza, dzięki którym Wnuczyński stał się znanym i cenionym organmistrzem.

Kolejny artykuł w tym dziale, „*Śpiewnik kalwaryjski* cenny wkład polskich franciszkanów w rozwój muzycznej kultury Kościoła”, poświęcony jest szczegółowej charakterystyce tego śpiewnika. Ireneusz Pawlak podkreśla, iż „śpiewnik ten jest w dużej mierze spadkobiercą (...) wielowiekowych tradycji i przekaznikiem znacznej liczby pieśni, które zyskały prawo obywatelstwa nie tylko na terenie Kalwarii”. Autor kolejno podejmuje takie kwestie, jak: cel edycji, prezentację kolegium redakcyjnego, układ śpiewnika, zagadnienie melodii (formy muzyczne, metryka, kontrafaktury, pochodzenie melodii). Ks. Pawlak w konkluzji zwraca uwagę, iż *Śpiewnik kalwaryjski* jest cennym dokumentem zachowania polskiej religijnej kultury muzycznej zarówno w melodyce i rytmice, jak też w upowszechnianiu rodzimych obrzędów i nabożeństw, nie ulegając powszechnej dzisiaj presji kultury obcej, szczególnie amerykańskiej i latynoskiej.

Referat Jacka Kani, „*Życie muzyczne w krakowskim klasztorze ojców franciszkanów (OFMConv) w latach 1908–1966*” jest obszerną monografią prezentującą życie muzyczne krakowskich franciszkanów w latach 1908–1966. Autor uzasadnia we wstępie, iż wybrał ten właśnie okres z powodu braku obszerniejszych źródeł uniemożliwiających odtworzenie wcześniejszych dokonań zakonników w zakresie ich działalności muzycznej. Za podstawę źródłową posłużyły o. Kani: *Kronika Chóru Cecylińskiego przy Seminarium OO. Franciszkanów w Krakowie*, zawierająca bogatą faktografię związaną z działalnością tego zespołu; *Księgi sprawozdań Koła Milicji Niepokalanej Seminarium OO. Franciszkanów w Krakowie* z lat 1923–1968; zbiory nutowe biblioteki klasztornej; *Katalog biblioteki chóru Seminarium OO. Franciszkanów w Krakowie* oraz *Księga sprawozdań sekcji muzycznej*. Całość opracowania składa się z trzech części. Pierwsza dotyczy *Chorus Caecilianus*. Autor ukazuje genezę i cel istnienia chóru, jego dyrygentów, statut i zasady organizacyjne, jego szeroką działalność liturgiczną i pozaliturgiczną (akademie, współpraca z innymi chórami, koncerty, nagrania radiowe, wspólne rekreacje) oraz wykonywany repertuar (chorał gregoriański, pieśń kościelne, utwory wielogłosowe *a cappella*, kompozycje wokalnie-instrumentalne, muzyka świecka). Kania podkreśla, iż *Chorus Caecilianus* odegrał dużą rolę w upowszechnianiu kultury muzycznej w klasztorze, jak również był miejscem, w którym rodziło się zamiłowanie do muzyki kościelnej wielu pokoleń franciszkanów. W drugiej części zaprezentowana została orkiestra seminaryjna, jej początki, skład, statut oraz cel jej istnienia. Autor przybliży również repertuar tego zespołu wskazując na blisko 60 kompozycji religijnych i świeckich, przeznaczonych na różny skład orkiestry. Część trzecia artykułu przybliży ogółem sylwetki jedenastu wybitnych muzyków i pedagogów franciszkańskich, uwzględniając ich dorobek muzyczny i działalność artystyczną. Dzięki nim, konkluduje Kania, studium młodzież franciszkańska miała możliwość pobierania fachowej edukacji muzycznej w zakresie wybiegającym poza wymagania stawiane w przygotowaniu ich do wykonywania „kapłańskich śpiewów liturgicznych”.

W podobnym duchu utrzymany jest artykuł Jacka Janusza Wiśniewskiego: „*Dzieje muzyki w Niepokalanowie*”. Autor zapoznaje czytelnika z bogatymi tradycjami muzycznymi Niepokalanowa oraz ich kontynuacją w czasach dzisiejszych opierając się na mało znanych powszechnie informacjach i faktach z życia społeczno-

ści „o wyjątkowo kulturotwórczych ambicjach”. Wiśniewski podejmuje następujące zagadnienia: muzyka instrumentalna (orkiestra dęta – jej powstanie, zatwierdzenie przez o. Maksymiliana, trudności, gościnne wyjazdy, repertuar; zespół smyczkowy – jego historia, działalność artystyczna, repertuar; zespół mandolinistów; parafialna orkiestra dęta – powstanie i historia; koncerty, skład zespołu); muzyka wokalna (Chór cecyliński – powstanie i historia, repertuar; Chór Parafialny – powstanie i historia; Czterogłosowy chór mieszany; parafialny chór „Cantores Immaculatae” – geneza zespołu, nagrania, działalność koncertowa w latach 2001–2005); muzyka wokально-instrumentalna (parafialny zespół Dwie Korony – okoliczności powstania, występy; Zespół Niższego Seminarium Duchownego „Horri Soni” – powstanie, skład oraz występy; klasztorny zespół Bracia Juniorzyści; klasztorny zespół „Bracia Mniejsi”. Autor w dalszej części przedstawia formy działalności muzycznej w Niepokalanowie, wskazując na występy wielu muzyków na przestrzeni lat 1936–2010; omawia miejscowe instrumentarium i wylicza działających na przestrzeni 80 lat organistów. Wiśniewski w konkluzji swojego przedłożenia wymienia także wielu wybitnych muzyków świeckich zaangażowanych we współpracę z franciszkanami, m.in. Feliksa Nowowiejskiego i Feliksa Rączkowskiego. Przedstawione w ten sposób szerokie spektrum działalności muzycznej jest pokazaniem ogromnego wkładu wielu osób, którzy odegrali znaczącą rolę w kształtowaniu życia kulturalnego parafii i klasztoru w Niepokalanowie.

Przedmiotem wypowiedzi Jacka Wójtowicza jest prezentacja festiwalu muzyki organowej i kameralnej, *Muzyka Młodych u Franciszkanów*. Autor przybliży genezę festiwalu wskazując przede wszystkim na dwóch pomysłodawców: o. Jacka Wojtowicza i Wandę Falk. W dalszej części przedstawia założenia programowe festiwalu zaznaczając, iż jest on adresowany szczególnie dla młodzieży, która pragnie „obcować ze sztuką muzyczną”. Zaznacza, iż festiwal organowo-kameralny jest dziełem ukierunkowanym na ewangelizację młodego pokolenia. Wójtowicz w konkluzji zaznacza, iż przedsięwzięcie to cieszy się wielkim zainteresowaniem, co stwarza perspektywę dalszego rozwoju.

Ostatni w tej części monografii artykuł dotyczy powstania zespołu muzycznego „Fioretti”, „Zespół muzyczny *Fioretti* z WSD ojców Franciszkanów w Krakowie”. Jego Autor, Tomasz Trawiński, opisuje okoliczności jego założenia, strukturę, działalność i dorobek artystyczny. Przytacza on także świadectwa osób, które korespondują z zespołem, wyrażając w ten sposób swoje poparcie i motywację dla dalszej pracy artystycznej.

Dział czwarty, „Muzyka w duszpasterstwie”, to zbiór ogółem dziewięciu niewielkich wystąpień skoncentrowanych na czysto praktycznym wymiarze uprawiania muzyki w różnych placówkach franciszkańskich. Marek Dopieralski w swoim wystąpieniu, „Franciszkańskie Centrum Kultury w Gdyni”, omawia podjętą na Wzgórzu św. Maksymiliana w Gdyni inicjatywę duszpasterstwa i dialogu ze współczesną kulturą. Wskazuje na wielopłaszczyznową działalność tego centrum, nie tylko w obszarze szeroko rozumianej kultury, ale także prowadzenie dialogu ekumenicznego poprzez spotkania z muzyką Kościołów wschodnich, praca z młodzieżą itp. Ludwik Bartoszak referuje zagadnienie „Chórów, zespołów gitarowych i orkiestr dętych przy kościołach franciszkańskich”. Autor wskazując miejsca swojej pracy w kolejnych placówkach franciszkańskich prezentuje podejmowane w nich różne

inicjatywy muzyczne, takie jak powoływanie do istnienia chórów kościelnych, zespołów muzycznych czy orkiestr dętych. Czesław Cezar Baran opisuje szczegółowy przebieg uroczystości związanej z poświęceniem organów w kościele Ojców Franciszkanów w Gdańsku, w dniu 11 grudnia 1960 r. Zamieszcza m.in. program koncertu organowo-wokalnego oraz fragmenty kazania bpa E. Nowickiego. „Orkiestry w Gdyni, Elblągu, Koszalinie” Łukasza M. Łońskiego to krótka relacja o powołaniu do istnienia i działalności zespołów dętych we wskazanych ośrodkach z inicjatywy o. Alojzego Urbaniaka. Z kolei Wiktoryn Jacek Krysa („Międzynarodowy festiwal muzyki organowej i kameralnej w Leżajsku”) przedstawia krótką historię i kolejne edycje leżajskiego festiwalu, począwszy od 1992 r. Wystąpienie Pawła Warchoła, „Muzyka i śpiew w kościele w Łodzi Łagiewnikach”, dotyczy najpierw zabytkowych organów w kościele Ojców Franciszkanów w Łodzi Łagiewnikach oraz podejmowanych przy nich pracach modernizacyjnych, a następnie działalności zespołów muzycznych „Fioretti” i „Pokój i Dobro”. Piotr Kleszcz prezentuje założony przez siebie w 1997 r. przy parafii franciszkańskiej pw. Matki Bożej Anielskiej w Łodzi dziecięcy zespół, „Mały Chór Wielkich Serc”. Z tej relacji dowiadujemy się m.in. o działalności chóru, koncertach i dostępnej na rynku dyskografii zespołu. „Rozśpiewana parafia niepokalanowska” to prezentacja Scholi dziecięcej i zespołu młodzieżowego „Miriam” z Niepokalanowa przez opiekuna tych grup śpiewających, Andrzeja Sąsiadka. Ostatnie z wystąpień, *Psallite Domino* w Łagiewnikach Karola Olborskiego, ukazuje najpierw sylwetki dwóch wykładawców muzyki w WSD w Łodzi Łagiewnikach, o. Jerzego Norela i ks. Grzegorza Kopytowskiego, a w dalszej części przedstawia działalność chóru seminaryjnego oraz zespołu „Pokój i Dobro”.

Dopełnieniem całości monografii jest alfabetyczny *Indeks nazwisk*.

W ocenie należy stwierdzić, iż jest to publikacja wartościowa, podejmująca szerokie spektrum działalności naukowej i artystycznej w Zakonie Franciszkańskim. Należy wyrazić nadzieję, iż spotka się ona nie tylko z zainteresowaniem środowiska franciszkańskiego, ale również muzykologów, historyków kultury, animatorów życia muzycznego czy wreszcie z kręgiem czytelników zafascynowanych osobą Biedaczyny z Asyżu.

Ks. Piotr Wiśniewski, UKSW